

Gijsbrecht van Aemstel

De klassieker in hedendaags Nederlands

Gijsbrecht van Aemstel

De klassieker in hedendaags Nederlands

Joost van den Vondel

Diderot

**Aan de edele heer Hugo de Groot, gezant van de
koningin en kroon van Zweden bij de allerchristelijkste
koning Lodewijk van Bourbon, koning van Frankrijk en
Navarra**

Mijn Heer,

De verrijzing van onze nieuwe Schouwburg, bevorderd door de heren Weesvaders, en in het bijzonder door de ijver van raadslid Nikolaes van Kampen, niet onervaren in de bouwkunst en liefhebber van alle schone geesten en wetenschappen, wekte bij ons het verlangen dit aanzienlijke gebouw in te wijden met een werk dat deze stad en haar burgerij zou kunnen behagen. Daarom kozen wij als stof de jammerlijke verwoesting van Amsterdam en de ballingschap van Gijsbrecht van Aemstel, destijds heer van die stad:

Genus à quo principe nostrum:

De rechte stam van Amsterdam.

Het is bekend dat de oude dichters ernaar streefden hun gedichten voor het volk aantrekkelijk te maken door onderwerpen te behandelen die hun vorsten en voorouders aangingen. Homerus verhief de daden en rampen van de Grieken, zijn landgenoten, en verkondigde wat tijdens en na het beleg van Troje gebeurde. Maro leidde Aeneas na de ondergang van Troje van de Xanthus naar de Tiber, verbond het Latijnse met het Trojaanse geslacht, waaruit de Romeinen zijn voortgekomen. Silius behandelt de Punische oorlog, Lucaan de burgeroorlog.

De dichters van onze eeuw volgen de voetstappen van de ouden. De oren van de christenen luisteren naar Tasso wanneer hij Buljons christelijke dapperheid voor Jeruzalem bezingt. Ronsard streelt de Fransen met zijn Frankus, Hektors erfgenaam, stamvader van de Franse koningen; en Hooft, de drost van Muiden, streelt de Amsterdammers en zijn geboortestad

in *Velzens treurspel* met de voorspelling van de Vecht, en de Batavieren met zijn Baeto, vorst der Katten, van wie de Batavieren, tegenwoordig Hollanders genoemd, hun oorsprong afleiden.

En onder de Griekse toneeldichters blijven Sofokles, Euripides en Aeschylus voortdurend rondom Ilium en alles wat daarmee samenhangt hangen, zoals wolken om een gebergte. Zij bouwen hun bloedige tonelen in Thebe, Argos en elders, en smelten weg in tranen van verdriet, of slaan aan het razen door waanzin en ijdele verbeeldingen:

Zoals Pentheus meende, toen zijn brein begon te dwalen, dat hij
ontelbare Razernijen zag,
twee Thebes in de lucht, twee zonnen, helder van straal;

of Agamemnons zoon Orestes, telkens weer
het hoge toneel opgedreven, terwijl hij, door schrik bevangen,
vluchtte voor de geest van zijn moeder, voorzien van zwarte
slangen
en fakkels, terwijl de Wraak de drempel geheel bezet hield.

Het is ook niet onredelijk dat onze eigen zaken ons meer ter harte
gaan dan die van vreemden en buitenlanders.

Naast deze overweging prikkelde ons ook het verlangen om eens,
als het mogelijk was, de schone brand van Troje in Amsterdam,
voor de ogen van zijn inwoners, te ontsteken, naar het voorbeeld
van de goddelijke Mantuaan, die een vuur ontstak dat geuriger en
heerlijker brandt dan de hemelse vlam die de feniks verteert.

Want Vergilius is de enige feniks in wiens schaduw het ons
behaagt — als wij dat waardig zijn — laag bij de aarde te zweven;
en uit wiens as eens in de honderd jaar een feniks tevoorschijn
komt, die ik nu niet met de vinger hoef aan te wijzen, aangezien
de glans van zijn veren de hele wereld in de ogen schittert.

Wij bouwden dit treurspel op de herinnering die de schrijvers en de overlevering ons daarvan hebben nagelaten, en stoffeerden en bekleedden de geschiedenis volgens de gouden vrijheid van de edele poëzie, en tevens volgens de wetten van het toneel, waartegen wij voor zover wij weten niet hebben gezondigd — behalve misschien door het grote aantal personages, wat wij moeilijk konden vermijden zonder het werk tekort te doen in wat het vereiste.

Mochten sommige Amsterdammers ervan walgen de zware val van hun muren en de verstrooiing van hun voorouders te horen beschrijven, dan wordt die bittere nasmaak verzacht door Rafaëls voorspelling van de heerlijke herrijzenis van de verwoeste vesting en haar verstrooide bevolking; een herrijzenis die wij nu in de allergelukkigste vorm beleven onder het wijze bestuur van de huidige burgemeesters, die het algemeen belang boven hun eigen belang stellen en geen oorlog prijzen behalve die welke omwille van de vrede wordt gevoerd.

Ik heb mij vermetel veroorloofd dit werk aan Uwe Excellentie op te dragen, en des te vrijmoediger omdat Uwe Excellentie niet afkerig schijnt van de tragische toneelstijl, die als de verhevenste onder alle soorten van schrijven de kroon spant.

Dat blijkt uit de gekruisigde Christus, destijds in vrijheid voortgebracht, vervolgens uit de Thebaanse dochter in gevangenschap, en onlangs uit de deugdzame Jozef in ballingschap; werken die door ons, zo goed als wij konden, op het Nederlandse toneel zijn gebracht, tot stichtelijk vermaak van deze lofwaardige burgerij en van alle eerzame mensen.

Wij vertrouwen erop dat dit Uwe Excellentie des te minder zal mishagen, omdat hier, onder de oudste en aanzienlijkste edelen en bondgenoten, ridder Heemskerk niet zonder eer in het harnas

sneuvelt: een edele en manhaftige loot uit dat bloed waartoe ook
Uwe Excellentie zijn voortreffelijke afkomst rekent.

Ik bied u daarom in uw ballingschap mijn Gijsbrecht van Aemstel
aan, de godvruchtige en dappere balling. Omhels hem uit
mededogen, hem die eerder mededogen dan toorn verdient, en
leef lang tot eer van uw vaderland.

Te Amsterdam,

16 oktober 1637.

Uw nederige dienaar,

J. v. Vondel

**Voorspel van *Gijsbrecht van Aemstel*, aan Schout,
Burgemeesters en Wethouders van Amsterdam**

De trotse Schouwburg heft zijn spitse kap
nu op en nadert haast de sterren,
en heet met vrolijk handgeklap
het hele Raadhuis en onze wijze Vaders welkom.

Het heilige Raadhuis wijdt de Schouwburg in
en wacht met aandachtige oren,
zo gretig als eens Carthago's koningin,
verlangend het droeve verhaal te horen

hoe Ilium door Argos werd verpletterd
en door de fakkel tot as verging;
een verhaal dat haar tong, haar fijnste zinnen,
zoeter smaakte dan heel Afrika's banket.

Het nieuwe toneel springt drie eeuwen terug
om Aemstels vesting te verwoesten
en bouwt voor de wreedheid een brede brug.
Het oude Troje wordt herboren

en gaat ten onder in het gloeiende Amsterdam.
Onze Aemstel zal een Xanthus zijn,
door bloed gekleurd; de Kennemerlandse vlam
zal als het Griekse vuur de daken likken.

Hier lijkt het bestormde stadhuis op Priams hof.
Hoe snel kan 's werelds pracht verkeren!
Hoe stuift zij voor de wind uiteen in rook en stof!
Kristijn speelt hier de rol van Cassandra,

aan het haar meegesleurd. Bisschop Gozewijn
besprenkelt, als Priamus, de altaren;
daar woedt en moordt Pyrrhus in Haemstedes gedaante,
die Klaeris noch grijze haren spaart.

De helse en goddeloze Fries
doet in boosheid voor geen lage Odysseus onder.
Nooit leed Helena door haar ontvoering zo'n verlies
als vrouwe Machtelt door de trouweloosheid van haar schender.

De sluwe Vosmeer
bootst Sinons aard na in het beramen van zijn list.
Het zwangere paard van Troje baart opnieuw
de krijgers die het lot doen keren.

Heer Gijsbrecht gedraagt zich als Anchises' zoon
en wordt door tegenspoed niet zwakker.
Zijn deugden staan voor ieder hoog ten toon,
even godvruchtig als dapper.

Proost Willem stort in priesterlijk gewaad,
zoals Panthus, priester van Phoebus, ter aarde.
Vrouwe Badeloch, die op Creüsa lijkt,
toont ons hoe trouw en teder

oprechte liefde in ramspoed is verbonden
met haar geliefde wederhelft.

In Veenerik herleeft de kleine Ascanius,
met wie de held, op Gods genade,

aan boord gaat en op betere tijden wacht;
tijden die wij gelukkig mogen beleven,
nu Amsterdam en het geslacht van Aemstel
hun kroon tot aan de hemel hebben geheven.

Als eens de vrede ons scheepsrijke IJ beschijnt
en het oorlogsgeweld ophoudt te bruisen,
kiest heel Europa deze stad tot admiraal.

En ik zie weldra onze zilveren kruisen,
bezaaid met goud van pas ontdekte sterren,
en ons stadswapen als een hemels teken

hoog boven ons, door mist noch aardse damp bekleet,
de zeeheld moed en kracht inspreken,
wanneer hij, beducht voor het draaien van de naald,
door het ijs naar Indië dwaalt.

Op de nieuwe Schouwburg, aan raadslid Nikolaes van Kampen

Wij bootsen het grote Rome na in het klein,
nu Kampen bezig is met bouwen
en trots met hout en steen ten hemel stijgt.

Geschut noch donder van kanonnen
verstoort hem, terwijl Spinola
van boven zijn maanden ziet verkorten
door de weken van de Prins, en in Breda
ons korte beleg zijn lange hoort beschimpen.

De bouwkunst bloeit midden in het gevecht
en opent Schouwburg en toneel.

Daar strijkt de grijze Raad
de zorgen van het voorhoofd glad
en wordt door droevige en vrolijke spelen
verkwikt.

Daar groeit onze Amsterdamse jeugd,
die in haar vreugde de bouwheer prijst,
zodat zijn naam, op het schallen van haar blijdschap,
tot hoog in de gewelven oprijst,

daartegen stuit
en door de vensters naar buiten barst.

Pompejus zou zijn roem benijden,
en Scaurus zelf eveneens,
als zij het geluid vernamen

dat, na het verstrijken van hun eigen tijd,
hun faam overstemt.

Want het oude Rome
is met zijn wallen plat ter aarde gestort,

en het ontzaglijke bouwwerk
heeft een breuk gekregen,
in puin begraven of vervallen.

De oorlog ontziet heilig noch onheilig:
wat kan hem weerstaan?

ISBN: 9789403728919

© 2026 Wilma Baltus. Alle rechten voorbehouden.

Gijsbrecht van Aemstel

Kort begrip	19
Plaats van handeling	21
Tijd van handeling	23
Personages	25
Eerste bedrijf	27
Tweede bedrijf	49
Derde bedrijf	69
Vierde bedrijf	83
Vijfde bedrijf	107